

СТАНОВИЩЕ

от

доц. д-р Владимир Емилов Ценков

*преподавател в катедра "Финанси и отчетност" в Стопански факултет при
ЮЗУ "Неофит Рилски" – Благоевград*

Относно: дисертационен труд на тема

**"СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ДАНЪЧНИТЕ СИСТЕМИ
НА СТРАНИТЕ ОТ ЕС",**

разработен от **Мартина Димитрова Якова**

с научен ръководител: проф. д-р Ганчо Тодоров Ганчев

Дисертационният труд на Мартина Якова е посветен на изследването на данъчните системи на държавите членки на Европейския съюз (ЕС) разгледани в контекста на фундаменталната им детерминираност като потребителски, подоходни и хибридни. Така заложения фокус на изследване се подкрепя от факта, че изследваните държави, освен че се характеризират с различни типове данъчни системи, но и принадлежат към едно общо политическо и икономическо пространство каквото е ЕС. Пространство което отчетливо артикулира своите намерения за постепенно преминаване към данъчна хармонизация. Процес изискващ първоначално категорично разграничаване на спецификите на националните данъчни системи в контекста на преследването на макроикономическите цели, но и разграничение целящо да покаже в рамките на общото пространство на ЕС категоричните или относително силните страни на приложение на всяка една от видовете

данъчни системи – потребителска, доходна и хибридна. Очертаването на преимуществата на различните данъчните системи при националното им приложение в рамките на ЕС се превръща в една необходима изходна база за дебат относно основите на бъдещата данъчна хармонизация. Именно в пространството на тази изходна база се очертава полето на изследване и значимостта на емпиричните резултати на дисертационното изследване обект на настоящото становище. Посочвайки горното директно маркираме актуалността на дисертационното изследване, която можем да определим като намираща се в синхрон с актуалността на икономически и политически процеси в ЕС. Допълнителна аргументация за актуалността на дисертационното изследване можем да намерим в акцентното представяне и изследване на фискалното въздействие породено от избора на данъчна система върху макроикономическите процеси и по специално икономическия растеж чрез включването в обекта на изследване на показателя данъчна плаваемост. Именно в контекста на нейното анализиране и последвалите емпирични изводи могат да се очертаят изразено силните страни на анализа на докторанта и да се дадат необходимите заключения за значението на данъчната система за икономическия растеж – както в краткосрочен, така и в дългосрочен план.

Дефинираните от докторанта *обект и предмет на изследване* са в логическо единство и поставят удачно необходимата рамка на дисертационното изследване. А именно, като обект се посочва данъчната плаваемост при потребителската, хибридната и доходна данъчни системи на облагане. Обекта на изследване е разгледан в контекста на икономиките на 28-те държави членки на ЕС с ясно поставен акцент върху връзката на данъчна система (данъчната плаваемост) - икономически растеж. Като по този начин се дефинира и предмета на дисертационното изследване.

Защитаваната *изследователска теза* посочва, че хибридната данъчна система демонстрира по-голяма устойчивост по отношение на данъчните приходи в сравнение с доходната и потребителска данъчни системи. Изследователската теза е разгледана и аргументирана, както по отношение на 28-те държави членки на ЕС, така и спрямо изследователския лаг на анализ – в краткосрочен и дългосрочен план в рамките на изследователски интервал от 1999 до 2015 г..

Заложените в дисертационното изследване *работни цели и задачи* правят впечатление със своята реалистична конкретика, логическо единство и дават възможност на читателя много ясно и отчетливо да се ориентира какво и защо е направено.

Давайки една обобщена оценка за степента на справяне на докторанта по отношение на обективния анализ на обекта и предмета на изследване и спрямо аргументираното отстояване на изследователската теза, бихме могли да посочим, че *той е успял* да се справи с поставените пред него изследователски задачи и *дисертационният труд има своята приносна значимост и аргументираност*. Теоретичният анализ, макар и доминиращ над емпиричната част на тезисното изследване, показва формираните в докторанта умения за извършването на задълбочен анализ на теоретичната база явяваща се необходимата рамка за емпирично доказване на дисертационната теза. Емпиричното изследване се явява удачно проведено, както като избор на методологичен иконометричен апарат, така и по отношение на подбора на изследвани променливи и направени емпирични заключения в контекста на цялостен анализ на предметна на изследване и доказване на докторантската теза.

Направеният теоретичен преглед прави впечатление със своята цялостност и аргументирано позоваване на историческия генезис по отношение на изследваната научна материя. Представянето на развитието на научното познание е направено правдиво и коректно в контекста на историческата последователност което ни дава възможност да определим направения исторически преглед като правдив и представен в необходимата хронологическа последователност.

Демонстрираната изчерпателност на докторанта по отношение на теоретичните обобщения по теми пряко свързани с обекта на изследване, като: данъчно облагане, оптимално данъчно облагане, свръхданъчно бреме и избор между потребителска и доходна данъчна система, създават необходимия теоретичен базис за разглеждане на данъчната политика на държавите членки на ЕС, с което на практика се осъществява необходимия преход между обекта и предмета на изследване.

Значимостта на изследователските резултати може да определим като безспорна. За това говорят не само количествените резултати от

емпиричното изследване, но и формираните на тяхна основа изводи. Както се посочи по-горе в становището важен и акцентен момент в дисертационното изследване е въпросът за данъчната плаваемост. Направените емпирични изводи в това отношение от страна на докторанта са аргументирани, правдиви и значими в контекста на приносните моменти на дисертационното изследване. Особено значимо е разкриването на връзката между данъчната плаваемост и икономическия растеж детерминирана от гледа точка на прилаганата данъчна система. Оформени са изводи по отношение на устойчивостта на данъчните приходи в конкретиката на условията на функциониране на доходната, потребителската и хибридната данъчни системи. Последната на база проведеното емпирично изследване аргументирано е посочена като по-устойчивата в този макроикономически контекст данъчна система.

Като *препоръки* към изследването на данъчната плаваемост в *бъдещите изследователски търсения* на докторанта бихме могли да посочим следното. При резултатите от линейната регресия на детерминантите на БВП на глава от населението (стр.137, Таблица 16) са използват данни за обясняващите променливи към момента t с което се анализират регресионните коефициенти към тази времева размерност. Възможно е конкретиката на получените емпирични резултати да бъде допълнително анализирана ако регресионната зависимост използва стойности на обясняващите променливи с няколко лага назад – $t-1$, $t-2$ и т.н.. Мотивировката на това намираме в факта, че разходите за образование към момента t са статистически незначими, а тяхната величина предполага свързаност с потенциала за икономически растеж. Също така, разходите за отбрана са с отрицателен знак, което би могло да бъде обяснено и с това, че с тяхното увеличаване се намалява БВП, но е възможно тези разходи да оказват положително въздействие, но в рамките на по-дълъг времеви лаг.

Интересно би било в бъдещите си изследователски търсения докторантът да изследва амплитудите на показателите за данъчна плаваемост характерни за отделните изследвани данъчни системи. Разликите между коефициентите за краткосрочна и дългосрочна данъчна плаваемост са с различна и характерна големина при различните данъчни системи. Тръгвайки от емпиричните данни в дисертационното изследване бихме могли да посочим, че те са най-големи при потребителската данъчна система, по-ниски

при хибридна и най-ниски при подходната. Изследването на амплитудите на данъчна плаваемост намираме за значимо, тъй като те бих формирали изводи по отношение на търсената стабилността на данъчните приходи в краткосрочен и дългосрочен план пряко обусловена от избора на данъчна система, който прави дадена държава. Така чрез нейния подбор се детерминира търсената стабилност на данъчните приходи определяща стабилизиращата функция на бюджета и от тук влиянието върху макроикономическата среда и в частност БВП. Колкото по-малки са амплитудите, толкова стабилизиращата роля на данъчните приходи е по-устойчива, както в краткосрочен, така и в дългосрочен план и толкова повече избраната данъчна система оказва по-устойчиво влияние във времето върху макроикономическата среда.

Като *области на подобрене* на дисертационното изследване можем да посочим следното. Остава отворен въпроса защо се използва като обяснителна променлива приходите от мита и мита предвид факта, че всички анализирани държави са част от обща митническа територия без да имат възможност самостоятелно да влияят върху митническите тегла и да ги променят съобразно преследваните от тях икономически цели. Този довод не поставя под съмнение изборът на митническите приходи в анализа на данъчните приходи на отделните изследвани държави, а само маркира ограниченото действие на този фактор в изследваните регресионни зависимости.

Представени са необходимите от гледна точка на изчерпаемостта на представянето на иконометричната методология подробни описания на спецификите на използваните иконометрични модели. Последните са описани в такава обширна конкретика, демонстрираща тяхната значимост и възможности, която е могло да бъде оптимизирана от гледна точка на тяхната общоизвестност без от това да пострада представянето и аргументацията за приложението на използваните модели.

Реално представената в теоретичния анализ класификация на видовете данъчни системи с въвеждането на количествен измерител на Николов (стр. 71) е по-представителна за приложеното от докторанта и постигнатите от него

емпирични резултати отколкото изрично посочената авторова класификация (стр. 112).

При анализа на данъчната система в България е имало възможност да бъдат включени повече литературни източници и емпирични изследвания. Направеният извод на стр.162 за регистрираните отрицателни коефициенти на разходите за здраве, околна среда, обществен ред и безопасност в регресионното уравнение на БВП у нас може да се допълни с обяснението, че към момента t (каквато е времевата размерност на регресията) визираните разходи „изостават“ като темп от ръста на БВП. Така техния отрицателен знак, като обясняващи променливи за БВП, всъщност изразява техния догонващ растеж към БВП, който се проявява в по-късни периоди. Относителна подкрепа в този аспект на мисли можем да дадем с положителния знак на въздействие на разходите за социална защита и безопасност спрямо БВП, имайки предвид, че тези разходи са най-политически „чувствителни“ и своевременно актуализирани поради тази причина.

Остава необяснен резултата от линейната регресия на държавните разходи за България показваща статистически незначим коефициент на приходите от Данък добавена стойност при 10 % вероятност за грешка.

Като *препоръка за бъдещите изследователски търсения* на докторанта може да се посочи следното. На стр. 82 се говори, „*че корпоративните данъци и личните подоходни влияят в по-голяма степен на инвестициите в човешки ресурси, отколкото данъците върху потреблението*“. Разглеждането на този ракурс на анализ в контекста на резултатите от дисертационното изследване би допринесло за разширяване на познанието в конкретиката на изследваната материя. Също така, представените на стр. 90 дефиниции за изследователски показатели за концентрация, разсейване, ерозия и т.н. приложени към конкретните емпирични резултати от дисертационното изследване бих хвърлили допълнително светлина върху темата за данъчната хармонизация в ЕС.

Може да се препоръча разширяване на анализа в бъдеще по отношение на разликите в проявлението на анализирания регресионни зависимост на държавните разходи и БВП при пряко сравнение на количествените резултати на България и останалите държави от ЕС. Прякото сравнение ще даде не само

необходимите количествени измерители за сравнение, но и ще набележи конкретните области на подобрени или предимство на нашата държава, особено в контекста на процесите на данъчна хармонизация в ЕС.

Оформените от страна на докторанта три *научни и научно-приложни приноси* може да бъдат определени като правдиви и ясно очертаващи основните достижения и резултати постигнати в дисертационното изследване.

По отношение на *публикационната активност* във връзка с дисертационното изследване могат да бъдат отчетени общо пет статии в специализирани научни списания. Така представената публикационна активност не само покрива изискуемите обеми в това отношение, но и дава допълнителна положителна оценка за изследователската дейност свързана с дисертационния труд.

Обща оценка на дисертационния труд

Обобщавайки бих могъл да изразя положителната си оценка за качествата на дисертационния труд на тема: „*СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ДАНЪЧНИТЕ СИСТЕМИ НА СТРАНИТЕ ОТ ЕС*“. Отчитайки достойнствата на научната разработка давам положителна оценка на дисертационния труд и предлагам на уважаемото научно жури да присъди на **Мартина Димитрова Якова** образователната и научна степен „**доктор**“ по научната специалност „*Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка*“.

10.06.2020 г.

Гр. Благоевград

/ доц. д-р Владимир Ценков/